

פ ר ו ט ו ק ו ל ס ס' 84 / ד

טישיכת ועדת החינוך והתרבות מיום ד', י"ז
בשבט תשט"ו (9.2.55), בשעה 9.15.

ברגמוליו: חברי הועדה: ס. פרסיץ - היו"ר
י. ש. רוזנברג
ד. צברי
י. סטילנסקי
א. כלפון
ד. נצר

פרזמנים:
מר אבידור - מנהל משרד החינוך והתרבות
מר שריד - סגן מנהל משרד החינוך והתרבות
מר בנאור - סגן מנהל משרד החינוך והתרבות
מר סלמון - מנהל המחלקה לחינוך ערבי
גב' סטנר - היועצת המספטית של משרד החינוך והתרבות

דבר-היום:
1. מטען התשובות בענין החינוך הערבי
2. סקירה על בתי-ספר לנערים עובדים

היו"ר ס. פרסיץ: אני פותחת את הישיבה.

אני מבקשת את מר בנאור להשיב לשאלות
שלא הספיק להשיב עליהן בישיבה הקודמת.

מר בנאור: אמשיך טאטו סקור בו הפסקתי אתמול.

אם החברים זוכרים, המספר ספר סלמון
מסר על תלמידי בית-הספר המטלכתי, ערבים כמובן, היה 25 אלף בערך. גם
נוסיף על מספר זה את מספר הילדים הערביים הלומדים בבתי-ספר אחרים,
נקבל סך כל של 22,300 בנים ו-10,750 בנות, או יחד - 33 אלף תלמידים,
שהם 17% של האוכלוסיה הערבית. כדאי להשוות מספר זה למקביל לו מצד
היהודים. על סך כל התלמידים היהודים קיבלתי מספר, שאינני יודע במיזן
מידה הוא נכון, של 264 אלף תלמידים הלומדים בבתי-ספר יהודיים.

מר אבידור: מספר זה אינו כולל את ילדי הגנים
ואילו לגבי הערבים המספר כולל גם ילדים
אלה. יחד עם ילדי הגן מסתכם מספר התלמידים היהודים בלמעלה מ-300 אלף.

מר בנאור: מכל מקום, לפי מספר זה אחוז הלומדים
באוכלוסיה היהודית הוא 17.3%, ז.א.
כמעט שווה לאחוז הלומדים באוכלוסיה הערבית.

אחוזי הלומדים באוכלוסיה הערבית עומה
מתחלקים כך: מוסלמים - 15%, נוצרים - 24%, דרוזים - 17%, המטוצע - 17%.

ביקשתם לדעת מהי החלוקה לפי כמות ומה האחוזים. החלוקה לפי אחוזים נשתנתה שנה לשנה, החל משנת תש"ח, טעמי טיבה פשוטה - כאשר הוחל באינוך ערבי בסדנת ישראל הרכב הכתות היה בלתי-נורמלי משום שהאוכלוסיה לו היתה נורמלית. טעם זה שופר במקצת כל שנה ושנה.

כיום החלוקה האחוזית היא כזאת (בין כל התלמידים הלוטדים בבתי-ספר טלכתיים): כתה א' - 14.4%, ב' - 17.3%, ג' - 17.3%, ד' - 17.3%, ה' - 12.9%, ו' - 10.9%, ז' - 5.6%, ח' - 3.8%. אפשר לומר שהחלוקה היא טבעית, כעבור שנה-שנתיים היא תהיה עוד יותר טבעית, כאשר כתות ז' וח' תהיינה יותר מאוכלסות. יוצאת דופן היא כתה א', וזאת בגלל ירידה בילודה באותה שנה. ילדי כתה א' הם ילודי 1048, זו היתה שנת ילודה ירודה וזה טעמיה.

אשר לתלמידים בבתי-ספר מקצועיים וחקלאיים. בבתי-ספר חקלאיים יהודיים לוטדים תלמידים ערביים: 14 בכדורי, 1 בכפר הירוק, 1 בחדרה, 1 בגלים, סך הכל - 17 תלמידים.

י.ט. רוזנברג: האם הם מקבלים סטיפנדיות?

מר שלמון: יש ילדים שקיבלו סטיפנדיות לחינוך תיכון, עברו אח"כ לכדורי ואנו הסמכנו להעברת הסטיפנדיה לחינוך תיכון לחינוך חקלאי.

מר בנאור: בבתי-ספר מקצועיים לוטדים 61 תלמידים ערביים. כטובן בבתי-הספר הם יהודיים, כי אין בית ספר מקצועי ערבי. החלוקה היא: ב"עטל" בחדרה - 2, ב"עטל" בפ"ת - 3, ב"עטל" ברמלה - 9, בבית-הספר המקצועי העירוני בבת-גלים - 45, בבית-הספר לחייטות ברמלה, אורט" - 2.

י.ט. רוזנברג: האם כולל באים מערים או גם מכפרים?

מר בנאור: לא כולם באים מכפרים, יש הבאים מערים.

י.ט. רוזנברג: האם ישנה איזון פרוצדורה להבאת הילדים?

מר בנאור: לא, כל אחד בא באופן פרטי לפי יזמתו.

אשר למספר הלוטדים באוניברסיטה, אמתול הטעמי אתכם במקצת על ידי המספר שמסרתי משום שהוא היה מבוסס על נתונים של השנה שעברה. בשנה שעברה היו 24 סטודנטים ערביים, השנה - 40, ז.א. בסך הכל 64. אבל לפי חשבון האוניברסיטה יש כיום 62, יתכן שבחילת תשי"ד היו 24 אלא שעזי סוף השנה עזבו 2 ונשארו 22.

התחלקותם לפי פקו לשאות היא: מדעי הרוח והחברה - 11 ותיקים ו-24 חדשים, בסך הכל 35; מדעי הטבע - 4 ותיקים ו-5 חדשים, בסך הכל 9; רפואה - 2 ותיקים ו-5 חדשים, בסך הכל 7; טכניים - 5 ותיקים ו-6 חדשים, בסך הכל 11.

ד. נצר: האם כולם גמרו בתי-ספר תיכון שלנו?

מר בנאור: מסרו לי באוניברסיטה שמתוך 40 חדשים השנה 20 באו סטייבה, כפר שיש בו בית-ספר תיכון ערבי הגדול ביותר בארץ. יתכן שלא כולם קיבלו תעודות בגרות, אבל קיים באוניברסיטה נוהג לקבל תלמידים שלא סן הטנין, כלומר בוגרי בית-ספר תיכון שטרם עמדו בבחינה במקצוע או שני מקצועות. חלק מהערבים גם כן נתקבלו בצורה כזאת, אחד מהם מוחזק בשנת השלמה.

בשבוע שעבר היתה לנו פגישה באוניברסיטה. נמסר לנו כי הסטודנטים הערביים כבר מהווים בעיה. מהי הבעיה? - בדרך-כלל הם בוחרים בערבית כאחד הטקצויות, מפני שזה קל להם, ויוצא שטצד מולד הם מטעמטיים בשיעורים וטצד סני מכבידים על היהודים שאינם באותה רמה. קורה כעת מה שקרה לפני 4 שנים עם העיראקים.

לפני שאענה לשאלות שעדיין לא ענית עליהן רצוני לנגוע בקצרה בסני דברים. ראשית - ענין הצופיות. התנועה הצופית היתה קיימת בבתי-ספר לא מסלכתיים. בשנה שעברה התחלנו - והשנה המסכנו - בפיתוח תנועת הצופים בבתי-ספר מסלכתיים, התנועה נכנסה כהתחדדות עצמאית לפדרציה הכללית של הצופה בישראל. מלבד התחדדות הצופה סליד בית-הספר המסלכתי קיימת עוד התחדדות צופים ערביות; אחת של הצופים הקטוליים - ויתכן שהיא התפלגה לסנילים; אחת של הצופים האוטודוקסיים, ואחת ההולכת המתהווה - של הדרוזים.

הדבר הסני שברצוני לנגוע בו הוא ענין הבריאות. אני רוצה לומר שהיו לי הזדמנויות אחדות לסייר בבתי-ספר ערביים עם מורחים מנוץ למרץ, אנגלים, אמריקניך ומחרים, שביקרו במרצות ערב. אני חייב לציין שכולם התפעלו מרמת הבריאות, הערבות וסדנה הכללית של הילדים הערביים. בדרך-כלל בעניני בריאות בבתי-ספר ערביים מטפל מורד הבריאות. כעת נעשים צעדים של תיגור מעולה ונוכל לדעת יותר טוב מה נעשה במסח זה.

ר. צברי: האם קיימות אגודות בריאות?

מר בנאור: אולי, אינני יודע.

מר סלטון: בבתי-ספר לא נעשים יש ועדות בריאות של התלמידים המנוהלות על ידי אחד המורים, אבל אין הן בפועל בכל בתי-הספר. בבתי-ספר יותר גדולים, מסו בנצרת, טייבה, טירה, הן קיימות.

לשאלות

מר בנאור: אני עובר לסתן תנועות/סעדיין לא ענית עליהן.

סכר הלימוד. בבתי-ספר תיכוניים ערביים גובים סכר לימוד הגיע לסכום של 140 - 120 ל"י סכטיסום.

מר סלטון: הממוצע הוא כ-90 ל"י עד 100 ל"י מפני שיש כאלה המסלטים רק 80 ל"י.

מר בנאור: בתי-ספר סיוודים. במסצעות הסיוע הטכני האמריקני מצייד עתה משרד העבודה בית-ספר לחינוך טקצועי בנצרת. מלבדו לא קיים בית-ספר סיווד.

האם יש רעולות פנים בבתי-הספר? - התשובה שלילית, כי הרי בכפרים אין כלל רעולות פנים מלא רק בערים; ואם טישהו באמת טקפיד על כך, ישלח את בתו לבית-ספר לבנות או לבית-ספר של המטיון. אשר לטורות - אין לנו טורות רעולות פנים.

חה"כ ספילנסקי שאל בנוגע להבאת תרבות לערביים. בשנה שעברה ובשנה שלפניה ניתן לנו כסף מועט לסדרה זו, אבל היו גם סייגים אחרים - היינו יותר טדי עטוקים בחינוך היטודי ולא יכולנו להתפנות לפעולה זו. השנה התחלנו לתת תסיכות קטנות לארגונים המקיימים שיעורים, לעברית או לסקצועות אחרים, וכן התחלנו במישרין לפתוח קורסים לסנוגרים, לעברית ולערבית, במטרה לגער את הבורות. קורסים כאלה היו ב-20 טקוטות בערך והותוצאות יורגשו בקרוב. בשנה הבאה אנו חוטבים להרחיב את הפעולה, כלומר - לעטוק מ בפעולות תרבות אחרות.

חשובה מאד היתה שאלתו של חה"כ ספילנסקי ביחס לטידת שיתוף הערביים בקביעת הענינים. במידה שמסתפים אותם, הרי ראשית כל אנו מסתפים את המפקחים, שטספרם 3. אנו מתיעצים אתם, שוטעים לטענותיהם

והם שטיפיעים בהרבה. כן אנו סתמנים את הסורים על ידי פגישות טובות
הנערכות מדי פעם בפעם. בוועדת החינוך יושבים שני ערבים, אחד מהם התפטר,
ואפשר לסכם כי מידת שיתופם בעצת קביעת העניינים אינה גדולה ביותר,
פרט למפקחים הקובעים הרבה. כטובן, השאלה היא באיזה עניינים מדובר, אין
ספק שבנינו בסיון לא נשתף אותם, אבל בעניינים פדגוגיים - כן.

חה"כ רוזנבל במור טענה שעדיין סתמנים בסמרי
לימוד מתקופת הסנדס. בני רובה לקבוע שכספרי הלימוד מתקופת הסנדס אין כל
פסול פוליטי, כי אילו היה כזה לא היינו מכניסים אותם לבתי-הספר. במידה
שנכתב איזה ספר והיה בו פסול - אנוהסטנו אותו. הפסול שבספרים אלה הוא
בדרך-כלל פסול פדגוגי ולא פוליטי. אם סתמנים עדיין בספרי לימוד מתקופת
הסנדס, אין לראות בזה מסון לאומי.

בני ילדים, הסוני הגדול בין בני ילדים ערביים
ויהודיים הוא בזה, שאל הערבים בן הילדים הוא בדרך-כלל כחה של בית-הספר.
הגן מקבל את היצירות שכתב א' מקבלת, והגנות, אם היא במסרה סלחה, מסליטה
את המסר בהוראה בכתות אחרות של בית-הספר.

האם יש שיתוף פעולה בין תלמידים ערביים
ויהודיים? בית-הספר כדורי הוא החידי בו יש חטיבה גדולה של ערבים והם
סתלבים במורה הכללית. יש ערבים בודדים בבתי-ספר אחרים, סקצועיים
ותיכוניים, עליהם כבר דיברתי.

ענין החינוך לנערים עובדים, כל הנסיונות
שעשינו לעורר את הנערים לבוא לבתי-ספר לנערים עובדים לא הצליחו, סלבד
בחיפה ובסיון, בהן יש נערים ערביים הבאים ללמוד.

חה"כ רוזנברג שאל האם בהיסטוריה סלסדים
על כך שלערבים יש יעוד. אין לומר לא, הן" ולא, לאו" - זה תלוי במורה.
אם מורה ססויים מושב שלערבים יש יעוד - הוא מורה זאת לתלמידים.

סר סלסון: לימוד הדת בבית-ספר ערבי - והכוונה היא
לאיטלם - היה, עד להתערבותנו, כה ירוד, שגם
אם היה בו ברבר של יעוד הרי הוא נעלם לחלוטין. זאת, משום שהלימוד היה
מאד טטעט ומוטוטטי, לימוד פסוקים מקורן בצורה יבשה, ולא היה לו כל ערך.
בכינוסים ובסמינריונים, כאשר דיברתי על בעיות סתודיות של לימוד מקורן,
עוררתי את הסורים הערביים לדיון, כדי שיתנו חוכן הגיוני ללימוד המקורן.
אולם דרגת ההשכלה של הסורים היא כה ירודה, שאינם סוגלים לסוח הוראה
סטודרת. יזיעותיהם על האיטלם אינן עולות על אפט.

סר בנאור: נשאלנו האם הערבים סתססים לסלוח את ילדיהם
לבית הספר סטעטי דת. לנו לא ידוע על היסוס
כזה.

חה"כ צברי שאלה מהי הסיבה לירידה בספר הבנות
הלוטדות בבית-ספר. אחת הסיבות החשובות היא העדר בתי-ספר סיוודיים לבנות.
האוכלוסיה הערבית סתסטי לסלוח בנות בוגרות לטבת יחד עם נערים בבית-ספר
אחד. כשיגדל ספר הסורים נצטרך ליחד כתות סיוודות לבנות.

שאלה אחרת היתה, האם ישנה הכוונה ללימוד
תיכון דווקא; ומה יהיה עם האינטליגנציה סוטר סקצוע. זוהי בעיה סבובה
מאד ורק הזמן יביא תרופה. זהו תהליך ידוע בכל. מרצות ערב, ופי שלומד,
כל עוד נסמך יחד עם בורים, סואט בעבודה. בשעה שחחינוך היסודי הסך לאיות
כללי, גם אלה שבטרו בית-ספר יסודי חוזרים בתשובה.

ר. צברי: לאור העובדה ש-80% מהאוכלוסיה הערבית היא
וקלאית, האם לא טוב לכונן לחינוך וקלאי?

טר בנאור:

בשנה שעברה ביקרתי בסיוחד בבית-הספר מסייבה. שם יש להם חלקת אדמה גדולה לחקלאות, יש להם ראש טועמה פעיל בעניני חינוך, והוא דוגל ברעיון להפוך את בית-הספר הזה לחקלאי. שאלתי אותו: כמה יעשו התלמידים כשיסיימו את בית-הספר? ענה: יהיו פקידים, טורים, טפקחים. שאלתי שאלה זו בסצריים לפני 20 שנה, כשביקרתי בבתי-ספר מקצועיים וחקלאיים ואז קיבלתי אותה תשובה. אל לנו לחשוב שעל ידי זה שנפתח בתי-ספר חקלאיים בהפוך את הלוטדים לחקלאיים. גם לפי הנסיון של העבר, כל אותם צעירים שלמדו בבית-ספר מקצועי של טפסלת הסנדט לא נכנסו לפלמכה, כולם היו טורים, פקידים וכו'.

אשר לסאלת הפיקוח, יש 3 טפקחים ערביים ו-3 טפקחים יהודיים, אם נביא בחשבון את טר הלטרן בטפקח. כיצד מביעים לסקוטות? בדרך-כלל בקושי; בסך שנים הסתדלנו לקבל סכונות אבל הדבר לא עלה בידינו. אנו מקווים שהשנה בתקרב לפתרון בזה שנוכל להצמיד לפחות חצי סכונות לפיקוח.

אשר לסיתוף פעולה עם מינהל ההסברה, יש כבר

התחלה לסיתוף זה.

בנוגע לספריה הערבית שהיתה בעכו, אני חייב לוטר שהספריה הערבית היתה שלט ודירה וכסות לא קטנה של ספרים, אבל לא היתה ספריה.

היו גם ספרי ליטוד.

היו ר.ט. פרסיץ:

טר בנאור:

אני מבחין בין טחסן ספרי הליטוד ובין הספריה שח"כ צברי שאלה עליה. טחסן הספרים בואר טסרידים ככל מיני טקוטות שרוכזו בטקום אחד. הספרים מויינו, חלק בטכר, בעיקר ספרי ליטוד. ח"כ צברי התכוונה לטה שהיה ידוע בטם, הספריה הערבית בארץ ישראל, ואני אומר שזו לא היתה ספריה. כאשר ביררנו את הספרים נתברר לנו שזהו אוסף של ספרים ולא ספריה. האוניברסיטה ביקשה להפטר לה לבחור מהספרים האלה להסלט הספריה שלה. נתנו לה 7 אלפים כרך. נוסף לזה הבדלנו את כל הספרים שהיו ראויים בעינינו לספריית הספינר הערבי - כ-4 אלף ספר. את שאר הספרים הנחנו הצדה, והם יהיו טובאים עד שנוכל לשלק אותם לספריות עירוניות, טקוטיות, או אחרות. אולם אין לנו כוח אדה לטפל בבעיה זו. לאט-לאט ימצא הדבר את פתרונו.

אני מביע לשאלה האחרונה - בענין הגדושים. בנוגע לבדושים, בעיקר הבדושים שבנגב, יש 3 דברים שטעיקים עלינו טאד. ראסית, הבדושים סטרבים לשאת בעול ההוצאות; אין כוח שיכול להביא אותם לידי כך לסלם. הם נתונים לטלטלו של המוסל הצבאי והוא טוען, או שהם טסכונים ורעבים ללחם או שאין לו כל אפשרות להכריח אותם לשאת בהוצאות.

הבעיה השניה היא - סירוב הבדושים לשלוח בנות

לבית-ספר.

הבעיה השלישית - למעטה אינם שולחים גחמות הבנים לבית-ספר אלא בפידה טועמה טאד שאינה טאפטרת החזקת בית-ספר תקין. אנו שולחים טורים טדי פעם בפעם, יש לנו כביכול 5 בתי-ספר, אבל זה יותר כדי לצאת ידי חובה טאטר לוטר שעושים טשהו לחינוך הבדושים.

י.ט. רוזנברג:

אני טואל לגבי בתי-הספר של המסיון; האם יש לכם איזו ידיעה על תוצאות הפעולה הזו וטהי

התגובה טאד המוסלטים?

א. כלפון:

האם סקייטים בבתי-ספר ערביים יטי טורים כטון ססקייטים אותם בבתי-ספר יהודיים? לדעתי, זה - צריך לעשותו.

חשוב טאד, ואם טרים בעטה

(ב) לגבי האזרחות: טטעתי טעפדת טטרד החינוך

והתרבות היא ניטרלית.

טר בנאור:

הכוונה היא לערכים ולא לסדר החינוך.

אשר לימי סורים, אין לעת עתה כטלה.

טר אבידור:

יהיו בקרוב, אנו שולחים הוראות לבתי-הספר בנוגע לקיום ימי סורים.

טר בנאור:

שאלת זה"כ רוזנברג חשובה מאוד ובעצם היא כוללת שתי שאלות: א) האם הערבים, יותר מכון המושלמים, מתנגדים מהחינה דתית. התנגדות כזאת אין ספני שאיט אינו מכריח אותם לשלוח את הילדלם שלום לבתי-ספר של הטטיון, והם שולחים בסידה לא גדולה, בעיקר הנוצרים.

החלק החשוב של השאלה הוא: מה אנחנו יודעים על הבעטה שה הן התוצאות. אין אנו יודעים על כך ספני שאין אנו נכנסים לבתי-ספר דתיים, אלא בסידה קטנה. אנו נותנים תסיכה לכסה שהם, תסיכה קטנה, ויש בדתענו להגדיל אותה כדי להגביר גם את הפיקוח. אבל בבתי-ספר של טרה סנטה ובבתי-ספר זרים אין אנו נכנסים כלל. בבתי-הספר של הצרפתיים, הנתונים תחת חסות צרפתית, יש לנו עדיין דריסת רגל. בתי-הספר הפרוטסטנטיים לא יטעו בעדנו להיכנס; האיטלקיים - יתכן שגם הם לא יטעו. אולם לגבי טרה סנטה - איננו כל כך בטוח. לפי פקודת החינוך משנת 1933, שהיא עדיין בתוקף, יש רשות כניסה בבתי-ספר של כסדרים ואגודות דתיות לטובל השאלקה ולפסנהו. עדיין לא השתמשנו ברשות זאת לבקר ולא ביקרנו, אבל יתכן שתעורר גם לזה.

היו"ר ש. פרטיץ:

אני רוצה להודות לשניכם על ההרצאות הטקופות שהרציתם לפנינו. היה רצוי לבקר בכסה סקוטות, כי אין רמיה דומה לסטיעה. יש אנשים הסטרסטים באופן יוצא מן הכלל שהתקדמות הגדולה בשטח הטוויון בין האוכלוסיה הערבית ויהודית, ויש אנשים הרואים היפוכו של דבר וטוציאלי דיבתנו ברבים.

2. סטיחה על בתי-ספר לנערים עובדים

טר שריד:

בתי-ספר לנערים עובדים הם אחד הטפעלים שלנו שמידת חשיבותו גדולה. אולם גם הרבה בעיות עוסדות בפני טפעל זה ולא על כולן הצלחנו להתגבר. מהי הבעיה היסודית של בתי-ספר לנערים עובדים? - כל נער ונערה שהצלחנו להציג לבית-ספר, אנו רואים בזה טטס הצלת נפשות. ברוב בתי-הספר אנו רואים התקדמות ניכרת, רואים כיצד אנו הופכים אנאלפבטיים לאנשים מן הישוב. הבעיה היא, איך להביא את כל הנערים לבית-הספר.

ראשית אמסור כמה סטפרים. אנו עדים למין תהליך קבוע, שמספר התלמידים בבתי-ספר לנערים עובדים הוא יציב זה השנה השלישית. גם בתשי"ד וגם בתשי"ו מספר התלמידים עומד על 11 אלף בערך, כולל מוסדות מוכרים. אותו מספר היה גם בשנה שעברה, ההבדלים הם קטנים מאוד, הבדלים של כמה מאות. בבתי-ספר רשמיים יש 9,327 תלמידים, נוסף על כך יש במוסדות טגורים נערים בגיל 17 - 14...

י. סטילנסקי:

אתה מתכוון לעליית הנוער?

טר שריד:

גם לעליית הנוער, שט יש כ-1466 תלמידים.

א. כלטון:

אילו הם המוסדות הסגורים?

טר שריד:

כפר גליקסון, בן-שטן, כפר הרועה, מגדאל מוסינזון, עיינות, ניצנים ועוד.

סר שריד:

פירוש הדבר שאיננו מצליחים להרחיב, להגדיל את הסגרת. וכמון חסר לנו נתון יסודי - מהו מספר הנערים הנעדרות עד גיל 17 - 18, ועל כך ניתנים מספרים שונים. אחרון שפעמי מספר של 50 - 40 נערים שאינם בשום סגרת חינוכית. האמת היא שאיננו יודעים את המספרים האלה. כל אלה הם מספרי השערות. אפנים ידוע מספר השבתונים, ואם מורידים מהמספר הכללי את הלונדים בבתי-ספר תיכוניים, מקצועיים, מקלאיים, בתי-ספר לנערים עובדים, בתי-ספר יסודיים, במידה שנמצאים נערים בגיל זה, בכמות ז' ח', ובישיבות - נגיע לאומדנה של כ-40 אלף נער. א גמ אם נקבל מספר זה כריאלי הרי ביניהם יש רבים שגמרו בית-ספר יסודי ושעליהם לא חל חוק חינוך חובה של בתי-ספר לנערים עובדים.

י. סטילנבסקי:

אבל ישנו גיל של בית-ספר עממי, נערים שאינם לונדים אלא סטוטטים. סתוך גילאי 18 - 14 יש כ-10 אלפים בגיל 13 - 14 שאינם בבתי-ספר.

סר שריד:

זהו ספעל שהוא כולו בעיות ואני רוצה לסנות אותן. לא אהיה בסצב כל כך נוח כמו חברי מהמחלקה לחינוך ערבי, שאמרו: הנו קושיות - תשובות יש. אני אינני מוסיף כל כך הרבה קושיות, אני רוצה להעמיד אותן.

אחד הדברים הקשים הוא - כיצד להביא את התלמידים לבית-הספר, ולאחר שמביאים אותם - כיצד להבטיח שיבקרו כסורה. בערים, בירושלים ובתל-אביב בעיקר, יש בתי-ספר מחודדים לנערים עובדים, מאורגנים היטב, הכתות סלאות בדרך-כלל. אפנים גם באלה יש מספר נערים שאינם מבקרים באופן סדיר, אבל כאשר אתה נכנס לכתה אתה רואה כמה סלאות תלמידים יושבים ולונדים ומתקדטים. הצלחנו כבר להוציא מספר מחוזרים בבתי-ספר לנערים עובדים, נערים שהשיגו הישגים טובים, מהם שקיבלו סטיפנדריות להמשך הלימודים בדרך זו או אחרת.

במקומות אחרים, בעיקר בישובים עולים, גם בהם אתה יכול למצוא בבתי-ספר אלה תלמידים יושבים ולונדים כמתמידים בשנים ההן, לאור סנורות נפט, לפעמים לאור לוקס, לונדים אחרים יום עבודה קשה ומשיגים הישגים. אבל יש חלק ניכר של נערים ונעורות שאינם מגיעים לבית-הספר.

היו"ר ש. פרטיץ:

אינם מגיעים או אינם רוצים להגיע?

סר שריד:

אינם רוצים; אין כל מניעה לקבל תלמידים, לא היתה כל הגבלה מצדנו.

היו"ר ש. פרטיץ:

אולי מצד נותני העבודה?

סר שריד:

יתכן שיש מספר נערים העובדים בשעות האלה שאין באפשרותם לנגיע לבית-ספר, אבל בענין זה אנו משתפים פעולה עם משרד העבודה. אנו עומדים לחלק באמצעות משרד העבודה פנקסי עבודה בהם יירשם אם הצלח. מבקר בבית-ספר לנערים עובדים או אינו מבקר, זה יהיה אחד הממצעים לגלות - כשהנער בא למקום עבודה - אם הוא לומד או לא.

מספר בתי-הספר הוא בלתי-טובגבל, לעת עתה לא נתקלנו בנסוטי תקציבי, טרם עמדנו בפני בעיה כזו - שיש בתי-ספר רבים וחסר לנו הכיסוי התקציבי. גם לו עמדנו בפני בעיה כזו, בלי ספק איננו מגלים את הממצעים מפני שזהו חוק חינוך חובה. אבל יש נוער שאינו מוצא את דרכו לבית-הספר, נוער היושב בבתי-קפה, סחחק, מסוטט וכך הלאה. חלטנו פעם שהמפעל הזה יאטמטט וילך, יתכן שנגיע לזה, הוא מוכרח להצטמצם בה במידה שאנו נבצע כהלכה את חוק לימוד חובה בגיל 5 - 14. אבל בינתיים מגיעה עליה חדשה המביאה נערים בגיל זה שלא מייסו בית-ספר יסודי.

טר שריד :

יש תופעות סמוכות וסוזרות מאד. רק התמול
 שלח לי אחד הטפסות דו"ח על שיחות עם תלמידים אחדים בירושלים בבתי-
 ספר לנערים עובדים. מתברר שיש ילידי הארץ אנטלפטיים גמורים. יש נערים
 היושבים 4 שנים בירושלים ורק השנה הגיעו לבית-ספר. יש מהם שהתחילו
 ללמוד בבית-ספר יסודי אבל לא החזיקו מעמד בגלל הגיל, בינתיים לא לצאו
 את דרכם לבית-ספר לנערים עובדים, ורק עכשיו הגיעו. יש תלמידים שמהווים
 בעיה קשה מאד מבחינת הסטטוס, ואתה אינך יודע אם זה סטטוס תורמתי או
 תוצאה של הזנחה ועזובה. מאידך, אתה נתקל לפעמים בתלמידים המבליים פתאום
 כסרונות יוצאים מן הכלל. הבעיה היא - איך אפשר לגלות את הכוחות הדרושים,
 ויש כאלה. יש נערים שוכנעו לבית-ספר וכבר בסוף ספר חודשים התחילו
 לקרוא ולהגין דברים הסתפיהים את המורים.

הבעיה השניה היא - כוחות הוראה. רמת זו של
 בתי-ספר לנערים עובדים זובלת בגלל זה שאין לה מורים מסלה; היא ביזונה
 מאחרים, מסוריה של בתי-ספר יסודיים, וזוהי תקלה גדולה. מן הירושלים
 וסקרים גודדים באיפה, ערים שיש בהן סטודנטים, שהתחילו לעבוד, התגלו
 ורואים בזה ענין, הרי במאד המקורות המורים הבאים ללמד בבתי-ספר לנערים
 עובדים הם על מי רוב מורים שמלמדים בבור, זוהי תופעת עבודה, והגרוע
 בדבר הוא - שזוהי תוספת פרנסה. אנו מבינים שצריך לשלם לאדם כשהוא עובד,
 אבל איננו מרוצים מזה שאיש רואה בזה פרנסה נוספת. זוהי אחת הבעיות הקשות
 שאיננו רואים עדיין את פתרונה, וכל עוד קיים מחסור במורים היא לא תפתר.
 אבל כשיהיה עודף של מורים בבתי-ספר בוקר, יהיו מורים שיקבעו את עבודתם
 כמורים בבתי-ספר לנערים עובדים, יתפסרו לעבודה זו, ילמדו את הבעיות, יראו
 בזה מקום עבודה קבוע. יש בודאי הרבה מורים שגורמים לכך שתלמידים
 אינם מתמידים, כי אין אותו כוח מושך גם כשישנם מורים טובים הם נתקלים
 בבעיות קשות, מפני שילדים אלה הם אנשים סבוגרים. ונכון מה שאמר שר הגסטו,
 שבער כזה בן 14 הוא כבר סבוגר הרבה יותר מאשר נער בן 14 כפי שאנו מכירים
 סביתו, כפי שהאם מכירה אותו. אלה הם אנשים סבוגרים, מלאי חסדות, אין
 להם אטון בטורה, עד שמבינים כי הוא מתכוון לעזור להם, והמורה לא תמיד
 יודע כיצד לערוך את עצמו. אם הוא מדבר רכות, הילד חושב שזו צביעות;
 אם הוא מדבר בתקיפות - מוקס טעין חיץ בין הנער ובין המורה. עד שמוצאים
 את הדרך ליצור יחסים טבעיים בין מורה ותלמיד, זוהי בעיה פדגוגית ומורה
 מאד. לשם כך צריך המורה להשקיע מרץ, מחשבה ורצון, אבל אם הוא רואה בזה
 עבודה נוספת, וגם אין לו פנאי בסידה טפסות, זה מרחיק תלמידים.

הבעיה השלישית היא תוכנית הלימודים - מה ללמד בבית-
 ספר כזה? וגם היא אינה מן הפשוטות. על פי רוב באים תלמידים אנטלפטיים,
 ילדים בני 15 - 16 שאינם יודעים 4 פעולות חשבון. מצד אחד הם אנשים
 סבוגרים, גבונים, יכול להיות שיש להם בזיון וימים גדול; מצד שני אתה
 מתחיל ללמד אותם אלף-בית, כל אותם סיפורים שאולי מעוררים ענין בילד
 בן 6 אבל לא נוערים כאלה. אין ספרי לימוד מותאמים, לא היתה גם תוכנית
 מבוססת. כעת אנו עוסקים בגיבוש תוכנית זמנית, כי לא רצינו לפרט תוכנית
 נסיונית, מפני שהגיוסטים והבעיות רבים. עובדה תוכנית על ידי אנשים
 הבקיאים בטרגיה זו, אנו מסרנו תוכנית זו לעיבוד ולעריכה, נדפיס אותה
 בסטנסיל ונשלח אותה לבתי-הספר כקרו מנוחה למורה. לא יהיה בה שורה הטלת
 חובה אלא הנהיות למורים, הנהיות שהן לפעשה סיכום נסיוננו. לאחר כמה שנים
 יגיע הזמן לתוכנית סופית מחייבת.

קיימת בעיה רביעית - מהי התכלית של בית-ספר
 כזה? האם אנו צריכים להתפק רק במתן השכלה באותו מספר שעות מועט?
 (בדרך-כלל הם מקבלים 9 - 12 שעות, זה תלוי בגודל הכתה וגם ברצון המגלים
 התלמידים בלימוד). השמלה היא, האם עלינו להצטמצם לומר: בית-ספר זה צריך
 להקנות לתלמידים ראשית דעת - ידיעה בחשבון, בעברית, במולדת, ולא יותר.
 אבל אז מתעוררת שאלה אחרת - מה בדבר הכשרתם המקצועית, כי הרי הם בני
 14 - 18, כשיגמרו את בית-הספר ילכו לצבא וכשיגמרו את הצבא - מה יהיה הלאה?
 נעשו נסיונות לשלב בית-ספר כזה עם הכשרה מקצועית, זה אמנם נסיון
 של שנה-שנתיים, מרם אפשר להשיק מסקנות, אבל כבר נתקלנו בקשיים. ההצלחה
 איננה תמיד טובתה, מפני שקשה מאד לאחד שתי מטרות כן-כך רציניות - הכשרה
 מרום מקצועית, שולית, עם נתינת ראשית דעת. לא קל למזג שני הדברים האלה
 יחד, אבל בכל מקום שהדבר ניתן אנו משתדלים לשלב ומשלבבים, ומתוך הנסיון
 מתקנים מה שצריך לתקן.

טר שריד :

אלה הן הבעיות שמצאתי לבכורן להעלות, אם כל בודאי יש עוד. בעת ברצוני לומר מהו הטיפול מצדנו בבתי-ספר אלה. לפני שנה עמדנו בפני מצב קשה - כמעט לא היו לנו מפקחים לבתי-ספר לנערים עובדים. על מנת גם ועדה צבורית שהגייסה את מסקנותיה לטר החינוך. ברגע זה יש לנו מפקחים לבתי-ספר לנערים עובדים, אחד לחינוך דתי-ממלכתי ושניים לחינוך ממלכתי. נוסף לכך הוספנו 5 מורים-מדריכים, במסגרת חלקיות, על פי רוב בחצי שנה. הם מורים בבתי-ספר יסודיים ויחד עם זאת הם מדריכים פעולתם היא בשטחים שונים: חקלאות, מלאכה, זמרה, טבע וכך הלאה. הם מתחלקים לפי מחוזות, בכל מחוז יש מדריך, הם מגיעים לכל המקומות ועושים את מלאכת הפיקוח.

מהי המסגרת התקציבית של מפעל זה? - הדברים ידועים, אני רוצה רק להזכיר כי בשנת 1954/55 המסגרת התקציבית הייתה 600 מלף ל"י בערך. בתקציב החדש שהונח לפניכם המכונה מגיע ל-720 מלף ל"י בערך, הוא מכסה כמעט את כל סעיף מסכורת, נוסף על כך יש תמיכות לבתי-ספר מוזיקים בהם אנו מסתופים בהוצאות השירותים - ספרי-לימוד, לוקטים, נפט, ספריות וכו'. לבתי-ספר גדולים אנו נותנים גם הוצאות מזכירות.

היו"ר ס. פרמיץ:
בשעה שאנו באים לדבר על הטיפול בנוער העובד אנו שוטעים על קשיים ובעיות שונות המתעוררות בקשר לפעולה זו. השנה חזר טר שריד על אותם דברים שאנו שוטעים מדי פעם בפעם. הייתי רוצה לשאול, האם חל איזה שיפור במצב? שיפור בזה, שקודם כל צומצמה ההגזמה שהייתה סביב לענין, כשדובר על מספר בתי-ספר שלאחר של דבר לא היו כולם בתי-ספר של ממש - כשהלכו לבדוק התברר שההיקף מצומצם יותר. בשעה שאנו באים לדון בשאלה זו שופה עלינו לרמות את התמונה האמיתית. ישנם שני דברים יסודיים, ואני מפצה לצטט את הדברים שנאמרו במקר של מוסד, סולד. (קוראת מתוך המקר)

מתברר שבסוף השנה היו רשומים רק 25% מאשר היו רשומים בראשית השנה, נשרו כ-75%. ונוכחנו בשעת ביקור בבתי-ספר שלפעמים ישבו בכיתה 15,20 ולפעמים 10 מחוזים מכלל התלמידים הרשומים. הנשירה הזאת קיימת לא רק בכיתות הגבוהות.

אנחנו שמענו על שיתוף פעולה עם גורמים שונים, ומתעוררת השאלה, האם כל הפעולה הזאת אינה צריכה להיות מיוזמת בתוך הפעולה של החינוך הממלכתי, בקשר עם החינוך המקצועי וטרונים-מקצועי וההשכלה הזאת שעליה דיבר טר שריד, אם כי בחוץ לארץ בתי-ספר להשתלסות מקצועית אינם מסולבים בבתי-ספר אלה, הם בתי-ספר לסוליות הם בתי-ספר המתקיימים על פי רוב על ידי איגודים מקצועיים, והם נותנים לילדים אפשרות להתמחות במקצוע בטווח 3-4 שנות לימוד. להמשיך בכל שנה במסגרים כאלה, באמצעות כספיות גדולות ובתועלת קטנה למספר תלמידים קטן, ולהשתעשע במספר רשומים שאינם מבקרים - חושבני שבהחלט אסור.

היו לנו בתי-ספר לנערים עובדים בזמנים רגילים, באמת בשביל נערים עובדים, והם פלטו אחד התפקידים החשובים במדינה. אבל נשתנו הזמנים. אנו צריכים עכשיו לשמל בצירור שאינו צמא לדעת, או שלא עוררו בו את הצטאון הזה. קודם, כשהייתי מבקרת לפעמים בבתי-ספר של הנוער העובד, כשדוד כהן ניהל את העבודה הזאת, ראיתי שזוהי פעולת קודש שתועלתה הייתה ברובה ורבה. אבל פי שמעת מבקר בבתי-ספר אלה אינו יכול להתרשם טוב מסום פנים ואופן. ואין זה תלוי ברצון או באי-רצון משרד החינוך לקיים בתי-ספר אלה, הסיבה היא בזה שכל הפעולה הזאת איננה בעסית במסולב. כשאני שוטעת על פעולת הגדנ"ע אני שואלת: לאן ילך הנוער - לבית-ספר או למועדון? - הוא ילך למועדון. צריך למצוא את הטויגה בין החינוך הממלכתי, הקליטה הרנוחנית והעלאת רמת התרבות של נערים אלה.

לי נדמה שענין זה טעון ריפורטה גמורה; יש לפתוח לילדים אלה מוסדות המסך בערב, שתינתם להם אפשרות להתכונן אל לימודים הוטביים, ללמוד מקצוע וטף למצוא מקום בידוד ומקום לקריאת ספר.

א. כלפון:

היתה לי זכות ליטש חבר בוועדה שכוונתה על ידי יד החינוך בקשר לבתי-ספר לנערים עובדים. הגישה הטלצנת; מה גורל הטלצנת אלה? מי הרי יטבו בוועדה זו טורים ונציגי כל המטורים הנוגעים בדבר, שיש להם גישה וטורים לבעיה זו, העניינים נידונו ברצינות ופתוך רבון לטובא פתרון. נתברר אז שהמספר הטופיע ברישום אינו שווה למטורים לטענה. בעצמי ביקרתי בבית-הספר שברחוב ארלוזורוב, בחיפה, עברתי על היומנים כדי לבדוק כמה ילדים רשומים וכמה נטעמים בכתה וראיתי שההבדל בין הרשומים והנוכחים עצום. לוועדה זו נספר מספר של כ-10 אלפים ילד רשומים בבתי-הספר, אבל מספר המטורים בודאי לא עולה על 7 - 6 אלפים. לפי התוצאות שהעליתי על ידי ביקורים אישיים, גם מספר זה לא היה רגלי.

אחת ההטלצנות החשובות היתה לפנות קציבי פיקוח בכל המטרות, אנשים שיהיו בטבע יסיר לא רק עם הילדים כי גם עם ההורים. האם הטלצנה זו ברצעה?

שוב, במסר שרשויות מקומיות שהן בעלות אמצעים תיטובה בהוצאות, כמו תל-אביב, חיפה, ירושלים, נתניה ועוד. אילו היו באמת מסכים קציבי פיקוח שיעמדו בקשר יסיר עם מפתחות הילדים, אין ספק שהעניינים היו מקבלים צורה אחרת.

מפעלי שכירות פועלים 3 מפקחים ו-5 טורים-סדריכים, נוסף לי מספר זה קטן כדי להקיף את כל הפעולה, ויהיו אנשים אלה מסורים לגברי לתפקידם.

אני מבקש לדעת מהו מספר בתי-הספר ובתי-הספרות הם נטעמים. מהנציון שלי נוכחתי לדעת שבהרבה מקומות טוען הציבור שאין פותחים בתי-ספר לנערים עובדים. לדוגמה: לפני כ-10 ימים הרציתי בקריית שמונה על בעיות חינוך ותרבות; אמרתי להם: המטלה נותנת לכם אפשרות לשלוח את ילדיכם לבית-ספר, מדוע נערים אלה: מטובבים ואינם לומדים? אמרו לי: איש לא פתח בית-ספר, לא מטפלים בנו. הרציתי במקומות אחרים וקיבלתי אותה תשובה. מר שריד אמר שמבחינת התקציב אין טניעה; אם כך - למה אתם מחכים, הילדים אלה יבואו ויתחבנו? צריכה להיעשות פעולה שתביא את הילדים. ופעולה זאת איננה נעשית, אני בטוח שאילו נעשתה הייתה מקיפים את כל ב-100% לפחות ב-50% את הנוער.

במסר שאין מפרי ליטוד מותאמים; האם נעשו מאמצים לחבר מפריה מתמימים או לא?

הוא הדין ביחס לתוכנית ליטודים, ביחס לטורים ומפקחים. במסר שהטורים הם טורים מבתי-הספר היטודיים. לאחר יום עבודה הם באים להוציא פרנסה נוספת. מתוך נציוני אני יודע שאין הם יכולים לתת כפי שיכול לתת טורה המקדיש את כל זמנו לעבודה אחת. האם חוטב סדר החינוך על פתרון לשאלה זו על ידי העסקת טורים טיטודיים?

מאחר שחינוך זה ניתן במסגרת חוק חינוך חובה, האם הרשויות המקומיות שמתפתות בתקציב או לא?

ב. נצר:

ידועה לי הבעיה וידוע לי כל הקוסי שבפתרונה. כבר הופתעתי כמה פעמים כששמעתי מפי היו"ר שהיא קושרת גם את פעולות הגדנ"ע וגם פעולות אחרות עם חינוך לשכת הנוער. לגבי דידי שתי הפעולות שונות לגברי - לשכת הנוער, תפקידה להבטיח חינוך מסלים עד גיל 14, במסגרת בתי-ספר יטודיים, בתי-ספר ערב במסגרת של חינוך יטודי, ואנו לא טעט התלבטנו כיחד להכניס טעיף זה לחוק ליטוד חובה. גם אז ידעתי שאין זו שאלה פשוטה - איך לתת חינוך יטודי, לפי כל התקן, בטעות הערב לנערים ונערות מגיל 14 עד גיל 17. ראינו זאת כחובה הכרחית וחיונית, ומתעוררת השאלה, כיצד, בשנה השטית של הגשטת חוק ליטוד חובה, אנו מבטימים את החוק הזה.

ד. נצד:

בדרך-כלל אפשר להגיע להצעה הפוכה לגברי, כי עצם העובדה של קיום בתי-ספר לנערים עובדים פירושה כשלון בהגשמת חוק חינוך חובה. מניין הופיעו נערים אלה אחרי חמש שנות חוק חינוך חובה? כיצד זה קרה שטרם טיימו בית-ספר יסודי? לא הייתי נבהלת מכך שספדר סטויים בכל זאת, מסתובן, נביא בחשבון את הנזירה בכמות ז' וח'. אבל ברגע שכדוברים על ספדר בילר, על רבנות של ילדים, צריך לראות איך אנו מבטיחים את חוק חינוך חובה. גם העליה אינה יכולה להיות גורם מכריע במקרה זה, כי היו שנות בצורת געליה, כמעט שנתיים שאין בהן, אותה עליה שצריכה היתה להיקלט בבתי-הספר. לכן לא הייתי נבהלת מספדר של 11 אלק, כי לא כל הילדים שבטרו בית-ספר יסודי צריכים ללמוד בבית-ספר מקצועי.

אבל מדוע בכל זאת חינוכו שקטיים? כי כולנו מרגישים שהמצב אינו כפי שהיה צריך להיות, אנו יודעים כי העובדה היא אחרת, אנו טרם הגענו לחינוך מקיף בבית-הספר היסודי ויש ילדים בגיל 14 - 17 שלא גטרו בית-ספר עממי. אני מראה זאת כהישג, אם נגיע לכך שכל אזרח במדינת ישראל יקבל את החינוך היסודי.

השנה מדברים על עליה של 50 אלק נפש. העליה היא מסנם יותר מאורגנת, אפשר לדעת כמה ילדים יהיו בגיל זה שנצטרך להכין להם בתי-ספר, אבל הרי אנו מתכוונים גם לשבת תשס"ז, ועלינו לשאול את עצמנו - מה הם הכלים שאנו מכינים לקראת העליה שתבוא?

חבר הכנסת כלפון דיבר על קציני קשר. בדרך-כלל לא הסכמתי עם כל ההסלצות של הועדה שטונתה לענין בתי-הספר לנערים עובדים, בראה לי שיש הרבה מסקנות שאינן מתאימות למציאות שלנו. מה שדרוש הוא עבודה מונעת; פירוש הדבר - לא סקר של המצב בתוך בית-הספר, כי אם סקר על המצב בישוב עצמו. אם מספר הנערים המבקרים בבתי-ספר עירוניים יתמסס, הרי יגיה בזה צעד קדימה, כי סימן הדבר להגשמה יותר מקיפה של חוק לימוד חובה. בבתי-ספר של בוקר; אבל מציעה למטרד החינוך לחשוב על פעולה מונעת, להקיף את המצב הלא עירוני, פעולה שצריכה להיעשות באיתוף פעולה עם מטרד הסעד ומוסדות פרוציאליים - לגלות היכן נמצא הנער מחוץ לבית-הספר.

אני חושבת למטרה כל ניסיון להכניס לתוך תוכנית הלימודים של 10 - 9 שעות - וזה במקרה הטוב ביותר, אם כל נער מבקר בכל השעות, והלא יש תמיד חיסורים והתחלפות עד שהמסופע אינו עולה על 8 - 7 שעות - גם לימוד מקצוע. אינני חושבת שאפשר להעמיס כל כך על הילד. אנו צריכים לראות לימוד זה כלימוד יסודי. אם כי הילדים הם בני 14 - 15, הם ילדים שלא ניתן להם ליהנות כמה שבהנה כל ילד, ודווקא בגלל זה הם כל כך רוצים להיות ילדים. בית-הספר לנערים עובדים צריך להיות דומה בכל לבית-ספר יסודי רגיל, הילדים האלה צריכים לראות ציון, מחברת ובדיקת המחברת, צריך להחזיר להם מה שלא ניתן להם.

בעיית המורים היא קשה, לא נוכל למצוא מורים ליסמטינו לעבוד 12 שעות. אנו מוכרחים לחפש דרך להתאים את המועיל לאפשרי. אני חושבת שדווקא בבית-ספר ערב יש מקום לחיפוש דרך לתוכנית מיוחדת. בבית-ספר זה כל שיעור צריך להיות יחידה אחת שליש, שתלמיד יוכל לראות בכל שיעור פרק שלם עם ראשיית וסוף. אני מסליצה להטיל על חבר אנשים מיוחד את המפקיד הזה, לשבת על מדוכה זו ולהכין תוכנית לימודים מפורטת, מרוך בקורת יסוד זו שכל שיעור צריך להיות יחידה בפני עצמה. כל נער ונערה כשינצאים בבית-הספר צריכים לדעת מה הם קיבלו בערב זה כדי לבוא גם למחרת.

בעולם נוהגים לארגן לאור זה של נערים בתי-ספר בוקר של ימי ראשון. אז הנערים לומדים 8 שעות ולא לאחר יום עבודה. לנו אין אפשרות כזאת, איננו יכולים לפתוח בתי-ספר בשבת. לכן מוכרחים אנו למצוא דרך במסגרת של שעות ערב, וזה מחייב תוכנית מיוחדת וסותאטת.